

Ferkov Jakab

A nemzetiségek kultúraátadási sajátosságai Mohács példáján

Egy nemzet kultúrája általában közös, de nem minden esetben egységes. A kisebbségben lévő nemzetiségek múltja, kulturális gyökerei többnyire eltérnek a többségi nemzet múltjától és gyökereitől, jövőképtudatának kialakulását pedig nagyban befolyásolják a politikai, a helyi események, valamint a közös gondok és örömök. Az egységes kultúra létrejöttét eredményező folyamatban kimutatható a kisebbségek egyre nagyobb eltávolodása az anyanemzet kultúrájától és a teljes beolvadáshoz vezető út minden fontos állomása. A kisebbségek léte a többségi nemzetbe való beolvadás előtt egyfajta köztes lét. E köztes létben a kultúrák közötti közvetítő szerepét is betöltik, miközben a közvetítés, az átadás-átvétel, egyben saját szokásaikra, saját arculatuk kialakulására is hatással van. Ez a közvetítő folyamat, illetve a kultúra egységeseése nagyon jól kimutatható Mohács népeinél is.¹

Mohács történetének rövid összefoglalása

Mohács első írásos említése 1093-ból való. A 15. századig a pécsi püspökséghez tartozó halászfalu volt. Korabeli iratok hol *oppidum*ként, hol pedig *civitasként* említik. Mint oppidum a városfejlődés legalsó, kezdeti típusaként a mezővárosnak abba a csoportjába tartozhatott, amelyet csak vásártartási joga és az önkormányzat némi csírája különböztetett meg a falvaktól. A 15. század első felében átmenetileg az ország virágzó, a gazdasági életben jelentős szerepet játszó helységei közé tartozott. Az 1390–1440 közötti időszak mezővárosai közül Gönc, Modor, Recse és Dévény után az ötödik helyen említik. A lakosság foglalkozási viszonyaiban alapvető változás az 1333. évi telepítések után állt be, ugyanis az iparosok aránya az ország összes mezővárosa közül itt volt a legmagasabb, sőt az iparosok és iparágak számát tekintve is előkelő helyet foglalt el. Ekkor kezdte

---

¹ Míg 1526 előtt Mohács lakossága kizárólag magyarokból állt, a 17. század végén, az oszmán-török megszállás utáni betelepítések következtében az akkori Magyarország talán legtarkább anyanyelvű és vallású városa jött létre. A templomok száma jelenleg is hét. Ebből négy római katolikus, egy-egy református és evangélikus, valamint egy görögkeleti, az izraelita zsinagógát 1966-ban bontották le, és helyén ma városi könyvtár áll, továbbá van három római katolikus és egy görögkeleti kápolna, és ugyancsak a szerbeknek egy szentkútjuk. Bár a 19. század második felétől felgyorsult asszimiláció nagymértékben csökkentette a nemzetiségiek arányát, a KSH adatai szerint még 2011-ben is jelentős a számuk: a város összlakossága 17 808 fő, melyből 1723 német, 700 horvát, 537 cigány és 87 szerb anyanyelvűnek vallotta magát, továbbá mintegy 30 egyéb nemzetiségűnek (bolgár, lengyel és román).

kihasználni a kedvező, folyam menti fekvéséből fakadó előnyöket, és mint piachely, kiemelkedve a környék falvai közül, vidékének gazdasági központjává vált.²

Az 1526-os csata után az oszmán-török közigazgatás Mohácsot egy Baranya megyénél jóval nagyobb, Duna menti szandzsák székhelyévé léptette elő. Az akkor már nagyobb települések közé sorolandó székhely közigazgatási területe egészen Eszékig terjedt ki. A defterjegyzék szerint, 1544–1554 között, az öt utcából álló erődített mezőváros házainak száma több mint a másfélszeresére emelkedett. Fejlődéséhez minden bizonnyal hozzájárult a Duna és mellékvizeinek mocsár- és erdővilágába menekült magyar őslakosság visszaszivárgása, másrészt viszont az új hatalom megkezdte egyes balkáni, így például a szerbek és egyes horvát népcsoportok betelepítését is. Ezek egy része katonai feladatokat látott el, míg mások, mint például a cincárok, kereskedők voltak. A szerb lakosság száma olyannyira megemelkedett, hogy a görögkeleti egyház Mohácsot az 1500-as évek végére püspökségi székhelyé jelölte ki.³

A város gazdasági életében a többi Duna menti mezővároshoz hasonlóan a hajós utat kihasználó kereskedelemnek volt fontos szerepe. Polgárai a török területről a bor és marha mellett gypajút, marhabőrt szállítottak külföldre, visszafelé textilt, valamint vasárukat hoztak. A baranyai borok kivitele főként a mohácsi kikötőn keresztül történt, és az értékes árut, az ide erdélyi sótt szállító szegedi és makói hajósok juttatták el rendeletelési helyükre. Kedvező helyzetét jól kihasználva a hódoltság idejében jutott hozzá két rangos, nagy területre kisugárzó központi (állami és egyházi) szerepkörhöz, és a környezetében elpusztult települések földjeit magához csatolva, válhatott dunántúli viszonylatban szokatlanul nagyhatárúvá. Az oszmán-török megszállás alatt megszerzett földtökvét azonban csak a hódoltság megszűnése után kamatoztatta, amikor lehetőség nyílt a lakosság nagyobb számú betelepítésére.⁴ A különböző vallású és anyanyelvű lakosság betelepítésére azért volt szükség, mivel a felszabadító harcok során, illetve a nem sokkal későbbi Rákóczi-szabadságharc alatt, erősen megfogyatkozott Mohács népessége, másrészt viszont a bécsi udvar szándékosan is igyekezett nem magyar ajkú, de lehetőleg római katolikus lakosságot letelepíteni a felszabadult déli területekre.

A telepítések az 1690-es évek táján indultak meg, és nagyjából a 18. század utolsó harmadáig tartottak. Ekkor alakult ki Mohács lakosságának soknemzetiségű és többvallású, tarka öszsképe. A magyarokon kívül jelenleg négy nemzetiség – cigány, német, szerb és a horvát nemzetiséghez tartozó sokác, illetve négy felekezet – evangélikus, református, római katolikus és ortodox (görögkeleti) – színesíti a lakosság összetételét.⁵ A zsidó lakosság csak a 19. század derekán jelent meg, a holocaust következtében azonban szinte teljesen megszűnt. A különböző nemzetiségek kezdetben elkülönülten, más-más városrészben telepedtek le, de mivel a gazdasági, kulturális, szociális és családi kapcsolataik mindig békések és lazák voltak, a mindennapok közös gondjai és örömei lassanként összemosták a különböző anyanyelvű és kultúrájú lakosságot, és mára egy multikulturális atmoszférájú város jött létre.

A visszafoglaló harcok során feldúlt és leégett településre elsőként az őslakosságnak is tekinthető, református magyarok tértek vissza, a Szekszárd alatti Sárközből (Decs, Ócsény, Bába stb.). A város legrégebbi részén, délkeleten, a Duna mellett építették meg házaikat.

2 Erdősi Ferenc–Lehmann Antal: *Mohács földrajza*. Mohács, 1974. 97.

3 Erdősi Ferenc–Lehmann Antal: *Mohács földrajza*. Mohács, 1974. 98.

4 Uo. 99.

5 A sokác megnevezés a 20. század közepe felé terjedt el, de korábban a sokac elnevezés volt ismert, s bár a szakirodalom az előbbit használja, Mohácson, és az ehhez a népcsoporthoz tartozóknál még ma is inkább az utóbbi él. Tehát mindkettő elfogadható.

Néprajzi tekintetben a város vonzáskörzetébe tartozó Babarc és Belvárdgyula község református magyarjaival együtt a már említett sárközi csoporthoz tartoznak, míg a szomszédos kölkedi reformátusok viszont a „drávaszögi” csoportba sorolhatók. Közvetlen mellettük, de a Dunától kissé távolabb, jött létre a katolikus magyar negyed. A katolikus magyarok részben a szerémségi püspöki birtokokról, részben pedig a közeli Szebény faluból költöztek Mohácsra. Mivel vallásuk és életvitelük szinte azonos volt a mohácsi sokácokkal, az összeolvadás is elsőként közöttük indult meg.

A magyar lakosság visszatelepedésével, illetve a belső népvándorlásával szinte párhuzamosan, az 1690-es években, valamint az 1700-as évek elején, újra megjelentek a szerbek, bár most inkább a földművelő és pásztorkodó elemek voltak többségben, valamint Macedóniából a kereskedő cincárok is. Utóbbiakat görögkeleti vallásuk alapján görögnek tekintették, és egykori jelenlétükre utal a mohácsi szőlőhegy egy részének „Göröghegy” elnevezése is. A horvátokhoz tartozó sokácok betelepítése ugyancsak ekkor kezdődött, és mintegy három hullámban, az 1730-as évek végéig tartott. Első hullámuk a dalmáciai Primorjéból, a későbbiek pedig a hercegovinai Belovar környékéről és a Bunja folyó mellől érkeztek. A telepítésekben a pécsi püspökségen kívül jelentős szerepet vállaltak a boszniai ferences szerzetesek is. A szrebrenicai horvátok (sokácok) nagyobb része az ő vezetésükkel érkezett Mohácsra. A Balkán felől érkező szláv népcsoportok azonban ekkor még nem voltak homogén néprajzi csoportok. Akadtak köztük sokácok, bunyevácok, katolikus bosnyákok, szerbek, a már említett cincárok, vlahok és más elemek is. A ma is megtalálható szláv néprajzi csoportok már inkább az új hazában alakultak ki. A különböző elemek általában – vallásuktól függően – abba a szláv népcsoportba olvadtak be, amelyik az adott területen többségben volt: Mohács esetében a római katolikusok a horvát-sokácok közé, míg a görögkeletiek (vlahok, cincárok) a szerbekbe. Ez a folyamat a későbbi belső népvándorlás alatt is jellemző maradt.⁶

A baranyai és tolnai németek letelepedésének helye, hajón vagy tutajon érkezve, kezdetben a Duna vonalán volt, majd a szárazföldön folytatták tovább útjukat abba az uradalomba, amellyel megállapodást kötöttek. A telepések baranyai főbb kikötőhelyei a következők voltak: Dunaszekcső, Bár, Mohács és a mai horvátországi Kiskőszeg (Batina). A több hullámban érkező Rajna menti, hesseni, Fulda környéki és frankföldi telepések kezdetben állandó mozgásban, költözésben voltak, melynek következtében szinte elképzelhetetlen, hogy a más-más tájegységekről érkezettek ne keveredtek volna össze. A különböző német etnikai egységeket az első telepescsoportok származása alapján környezetük idővel egységesen svábnak nevezte el, s mivel a török alól felszabadult, főleg Duna menti területekre települtek le, *Schwäbische Türkei* névvel jelölték őket.

Bár a pécsi püspökségnek egy 1742-ben készített térképe a mohácsi püspöki kastély környékén korábbi leégett telep helyébe újonnan létesítendő „*inquilinus*” (kisházás) utcahálozatot ábrázolja, feltételezhetően a korábbi német telepések még nem maradtak helyben. A mohácsi püspöki uradalomba elsőként, 1769-ben, Klimó György pécsi püspök telepített le 38 olyan német családot, akik már helyben is maradtak. Közülük egyesek Sziléziából és a Rajna mellékéről, mások Ausztriából jöttek. A későbbiekben számuk inkább a belső vándorlás következtében növekedett. A püspök kifejezetten az akkori városon kívül, az egykori Bécs–Belgrád közti postaút mentén, a saját uradalmi épülete (későbbi kastélya) környékén, vagyis a mai Kossuth Lajos utcában biztosított telket házaiknak. Ez részben meghatározta tevékenységüket is, ugyanis főleg vendéglátással és kereskedelemmel, de ezen belül is borkereskedelemmel foglalkoztak. A borkereskedelem mellett természetesen

⁶ Kitanics Máté: *A Magyarországra irányuló horvát migráció a 16–18. században*. PhD-értekezés, Pécs, 2014. 62–65., 114–118.

szőlőtelepítéssel és műveléssel is foglalkoztak. Utcájukat 1892-ig „dájcs”, vagyis német utcának hívták, és csak 1892-ben, amikor Kossuth Lajost Mohács díszpolgárává választották, vette fel a mai nevét.⁷

A cigányokat az 1775. évi jegyzőkönyvben említik először: „1775. augusztus 11-én a város kérésére, a megye végzéséből, az uraság parancsolatjából a városi magisztrátus elvégezte, hogy a cigányok kiveretessenek, kivéve Szajkó Petit, ki keze munkájával keresi kenyerét és háza a megyei összeírásban szerepel.” Ez az erőszakos eltávolítás azonban nem volt tartós, mert hamarosan újból visszaszivárogtak. Ugyanis 1783-ban a megyei esküdt ismét megjelent a városban, hogy a cigány gyerekeket összeírja. Az 1850-es népszámlálás már 75 cigányt említ, de mivel ekkor még nem rendelkeztek lakossági joggal, adót sem fizettek. Ehelyett a város levélhordást, kőtörést, útépítést és egyéb munkát követelt tőlük. Az első cigány betelepülők sem tekinthetők homogénnek, különböző csoportokból álltak. Többségük „magyar cigány” vagy *glecsetőre*, azaz romungró volt, majd számban őket követték az oláh *kortorárok*, utánuk pedig a *szentők* következtek. A romungrók többsége zenész, míg az oláh cigányok foglalkozása teknővájó és erdei munkás volt. A nyugatról jött szentó cigányok főleg köszörűsök, drótosok, és csak kis számban voltak jelen. Az oláh cigányok szinte kivétel nélkül mind görögkeleti vallásúak voltak.⁸

Míg 1715-ben még csak 97 adózó lakott a városban, addig három évvel később már elkészült a belvárosi katolikus templom, a század közepén pedig az 1500 lakosú városnak néhány kápolnán kívül már megvolt a külvárosi ferences (épült 1740-ben), a püspöki (1743) katolikus, a görögkeleti szerb (1750) temploma, és az 1780-as évekre elkészült a református templom is. A ferencrendi szerzetesek 1724-ben költöztek be zárdájukba, a püspöki palotát pedig 1714-ben építették újjá. Ezt a nagyarányú templomépítkezést éppen a nemzetiségek egymás mellett élése bontakoztatta ki, és kultúrájuk ápolása ekkor már főként egyházi közvetítéssel történt.

Mint már említettem, az egyes nemzetiségek és vallási felekezetek már kezdetektől fogva elkülönültek egymástól. Délen a Duna mentén a református magyarok, tőlük nyugatra a katolikus magyarok, északra – de ugyancsak a Duna mellett – a szerbek, ezek nyugati oldalán a katolikus horvátok, azaz a sokácok, majd még nyugatabbra a németek helyezkedtek el. A cigányok a reformátusok alatt kaptak letelepedési helyet, míg a zsidók, mivel főleg kereskedelemmel foglalkoztak, a központi részben telepedtek le. Eleinte kisebb – főleg rőfös – boltjaik voltak, majd később egyre nagyobb szerepet tölthettek be a nagykereskedelemben és a gyáripar kialakításában. De nagyon hamar bekapcsolódtak a város kulturális életébe is, saját iskolát, egyleteket vezettek, részt vettek a könyvkiadásban, és volt saját templomuk.

A város több tízezer kh-nyi földhasznosításának a módja a jobb part és a sziget között alapvetően különbözött. Kezdetben szántóföldi művelés csak a városi oldalon folyt, felújult és kiszélesedett a dombvidéki szőlőművelés, amelyet elsősorban a bortermeleő területekről jött német telepesek folytattak. Az ártéri területként viselkedő sziget uralkodó hasznosítási módja a vadvizekben, holtágakban és tavakban folyó halászaton kívül a legeltetés, az ártéri ridegtartás volt. Halászattal főleg a református magyarok foglalkoztak. A szigeti ridegtartásos állattenyésztés együtt járt az ideiglenes telelőhelyek kialakításával, melyek viszont idővel állandó lakhellyé váltak, majd pedig a tanya körül megkezdődött a földek feltörése is. Az erdőirtások és lecsapolások már korábban megindultak. A hatóságok eleinte tiltották a nagyarányú erdőpusztítást, de mivel az állatok

7 Erdősi Ferenc–Lehmann Antal: *Mohács földrajza*. Mohács, 1974. 99.

8 Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 030.

íránt megnőtt kereskedelem kedvezett a mezőgazdaságnak, a „földfoglalások” továbbra sem álltak le. A szigeti rész birtokbavételében főleg a sokácok jeleskedtek. Saját révük lévén olcsón és sokkal gyakrabban juthattak át a túlpartra, ezért nekik megérte a túlpárti legeltetés és földművelés, míg a város saját révvel nem rendelkező többi polgárának ez már jóval drágább lett volna. Utóbbiak ezért a város innenső oldalán foglalkoztak mezőgazdasággal.

A földművelés és állattenyésztés mellett jelentős volt a város kézművessége is. Már az 1700-as évek elején megkapták a vásártartási jogot, ami kedvezett a kereskedelemnek is. A kézművességben minden nemzetiség képviseltette magát, de a korsós és fazekasiparban különösen a horvátok jeleskedtek. Termékeik a Dunán lejutottak egészen a Balkánra. Gabonakereskedelemmel kezdetben a görögök és szerbek foglalkoztak, majd megosztották a németekkel, akiktől viszont később a zsidók vették át. Ők a város központjában laktak, többen bolttal és műhellyel is rendelkeztek. A 19. század második felének gazdasági fejlődését kihasználva kis műhelyeiket lassan felfejlesztették középüzemekké vagy kisebb gyárakká. Így születtek meg Mohács és szűkebb környezetének legnagyobb téglagyárai, bőr- és gépműhelyei.

Gazdasági kivirágzása mellett kulturálisan is sokat fejlődött a város, és erre rányomta bélyegét sokszínű nemzetisége is. A különböző anyanyelvű és vallású lakók között különösebb konfliktus sohasem volt, minden városrésznek megvolt a saját kocsmája és temploma, így békésen megfértek egymás mellett. Bár megkülönböztető, sajátos viseletüket még sokáig megtartották, de nyelvhasználatukat tekintve egyre inkább többnyelvűvé váltak: szinte mindenki beszélte anyanyelvén kívül a másik nemzetiség nyelvét is, illetve a 20. század elejére már egyre általánosabb lett a magyar nyelv. A 20. század egyben az összeolvadást is felgyorsította. Lassanként megszűntek az anyanyelvi, illetve vallási alapon megkülönböztetett városnegyedek, megritkultak, majd szinte eltűntek a sajátos népviseletek, és népszokásaik is egyre inkább „mohácsivá” váltak, azaz már nemcsak egy adott népcsoport tartotta sajátjának, hanem – bár kissé átalakulva – minden mohácsi polgár magáénak tekintette, illetve tekinti ma is. Ez a folyamat különösen a mohácsi busójárás mai formájának kialakulásában figyelhető meg a leginkább. Mielőtt azonban rátérnék ennek bemutatására, néhány más olyan szokáselemet, valamint nyelvi sajátosságot is szeretnék bemutatni, amelyek a különböző vallású és anyanyelvű lakosságra voltak jellemzőek, illetve az együttélés következtében átvettek egymástól.

Mohács magyar lakosságának és a nemzetiségek egymástól átvett szokásai

Elsőként nézzünk meg néhány nyelvi átvételt a sokácoknál, ugyanis a második világegés végén, 1945-ben, a Mohácson járt bolgár katonák a következőt mondták rájuk: „ti törökök vagytok, mert sok török szót használtok”.⁹ Ilyen török eredetű szavak a sokác nyelvben a következők:

Budzsák (szöglet): dülönévként gyakori árterekben, holtágak mellett

bunár: kút

burundzsuk: díszes hajtű

csász (futár, küldönc, katonaságnál szakaszvezető): a sokácok a nász hírnököt csausznak vagy csávónak hívják

díver: vőfély

Dzsámbász (kötéltáncos): családnévként fordul elő

⁹ Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 043.

Kalkán (pajzs): ma is gyakori családnev Mohácson
kandzsia (ostor): sokacban *kándzsijá* alakban
komsu (szomszéd): sokacban *komsijá* alakban
Kucsuk (kicsi): családnevként fordul elő
lülá (pipa): sokac nyelvben *lulá* alakban
szerodá: altiszt, tizedes
szubásá: csósz, mezőőr
táván, tábán (tető): tető, de dűlőnevként is gyakori
Telák (fürdőszolga): családnevként fordul elő
top (topsi, topnics: tüzer): ágyú
topál (sánta): Topálov és Topálovics formában fordul elő vezetéknevként¹⁰

Ezeket a szavakat minden valószínűség szerint még Mohácsra érkezésük előtt, a kibocsátó, balkáni területeken vették át az oszmán-török uralom alatt.¹¹ Török emlékek azonban nemcsak a nyelvükben, hanem a következő szokásaikban is előfordulnak: „*Újhold vasárnapon nem szabad tojást kölcsön adni, mert akkor megrontják a tyúkot, és egész évben nem lesz tojás. Napnyugta után nem öntik ki a vizet az udvarra. Napnyugta után nem adnak ki semmit a házból.*”¹²

Vannak olyan babonák és szokások, amelyek nemcsak a sokácoknál, hanem a magyaroknál is előfordulnak: „*Újhold péntekén a sokacok nem dolgoznak, a magyarok csak részben nem dolgoznak. Este nem szabad vizet kiönteni az udvarra, mert leöntik a hazajáró hozzátartozók lelkeit. Este tejet nem adnak ki, mert megrontják a tehenet.*”¹³

„*A pudározás a török dézsmaszedés maradványa és érdekessége, hogy a Moháccsal szomszédos kölkedi (török világot átélt) magyarok és sokacok a szőlőörzést ugyanazzal a szóval nevezik*”¹⁴

A szokáselemek keveredése különösen a lakodalmi szokásokban figyelhető meg. Elsőként pillantsunk bele egy mohácsi református lakodalomba: „*A csutora téli zölddel, pántlikával díszítve, nyakán rozmarinkoszorú (az ivók a rozmaring illatát érezzék). A csutora nyakán a rozmarinkoszorúba piros paprikát fűztek, hogy a tüsszentésre ingerelje az ivót.*”¹⁵

„*Estefelé hozták el a lányos háztól a termőágot, (kb. 1 méter magas fa, szétálló ágakkal, rajtuk színes pántlikák, alma, csörgefánk, pattogatott kukoricafűzér, égő gyertyák, paprikajancsi a bibiccel [hímvesszővel]). A pár elé az asztalra helyezik. (...) Tánc után kezdődik az árverés a termőágra. (...) A termőág tárgyait a gyerekek közt szétosztják.*”¹⁶

10 A török eredetű szavakat fonetikusán, a kiejtés szerint írtam, dőlt betűkkel. Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 043.

11 Ugyanis korábbi lakóhelyükön, már a 14. században, az északra terjeszkedő Oszmán Birodalom uralma alá kerültek.

12 Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár. 034. 1.

13 Uo. 034. 2.

14 A sokácok a szőlőörzéssel megbízott leányaikat *pudarcáknak* hívták. Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár. 037. 2.

15 Schneider Lajos: *A mohácsi magyar református lakodalom a múltban*. KDM Néprajzi adattár 71–67 1.

16 Uo. 2–3.

Nézzünk meg részleteket a mohácsi katolikus lakodalmi szokásokból is: „A csutorát pántlikával, virággal és koszorúba font rozmaringszállal díszítették, mely annak nyakát fogta körül. A vőfélyek a díszekért pénzt adtak a menyasszonynak: csókpénz.”¹⁷ „A nótázás addig tartott, míg a menyasszonyos háztól el nem hozták az égő gyertyákkal körülvilágított díszes termőágot. (...) A termőágot az asztalra helyezték, a vőfély elmondta a termőágköszöntőt. Ezután kezdődött az árverés a termőágra.”¹⁸

A következőkben pillantsunk be a sokác lakodalomba is: „Mikor a dolgok annyira fejlődtek, hogy úgy a fiatalok, mint a szülők a személyben megegyeztek, akkor a vőlegény rokonai közül való menyecske szép nagy piros, pénzzel megtűzdelt almával a reggeli órákban elmegegy a lányos házhoz. (...) Ami az alma jelentőségét illeti, ez török szokás lehet, mert a török megszállás alatt, ha magyar nő bármit – például csak egy almát – is elfogadott a török férfitől, azzal már eladta magát a töröknek. Tehát az alma elfogadása által a lány eladja magát a vőlegénynek. A leány- vagy menyasszonyvétel egyébként magyar szokás.”¹⁹ (...) „A kóló vegeztével mindenki helyet foglal. Ezután elárverezték a termőágot. Ezt a sokacok termiáknak nevezik, vagyis a magyar termőág torzított változata és a pogány mitológiából maradt fenn. A termőág három faágból állt, amelyet pattogatott kukoricával, aszaltmeggy-fűzérrel, sziv és ló alakú mézesbábokkal, almával valamint fánkokkal díszítettek fel. A tetejére paprikajancsit helyeztek, melynek sapkája hüvelyes paprika volt.”²⁰

És végül nézzünk bele a szerb lakodalmi szokásokba, illetve vessünk pillantást egy érdekes örökösödési szokásba is: „A koma almát ad a menyasszonynak. A szép piros almába aranyat tűznek, vagy pénzt, és kötényt tesznek rá. (...) A vőfélyt devernek nevezik, a vőlegény barátai közül kerül ki.”²¹ „Nagy az öregek tisztelete, az apa vagyonát életében nem adta át gyermekeinek (ez német szokás), de nem is volt per apa és gyermekei között.”²²

A helyi német lakodalmi szokásokról nincsenek adataink, viszont nagyon jó leírást találtam a szerbeknél már utalt német örökösödési szokásra vonatkozóan: „A házasság megkötése után a szülők a megnősült elsőszülött fiúnak (esetleg leánynak) átadják a vagyont, amely jogügyletnél a maguk részére a terménybeli életjáradékot (Auszzug), bizonyos, az átadandó vagyonnal arányban álló terményjáradóságot, lakást, fűtést, ruhát, ápolást és elhalálozásuk esetére tisztos temetést, a többi gyermek részére pedig készpénzben kifizetendő hozomány kiszolgáltatását köti ki. Ezzel igyekeznek megelőzni a földbirtoknak több részre való felosztás folytán történő szükségyszerű felaprózódását. (...) Ha a szülők még munkabírók, kisebb gyermekek is vannak még a családban és a békés együttélésnek nincs akadálya, a szülők maguk is segítenek a vagyon megmunkálásában (...) és csak öregségük idején veszik igénybe a számukra biztosított életjáradékot.”²³

Azt gondolom, hogy az idézett részletek is jól rávilágítanak arra a folyamatra, amely az együttélés során a különböző szokáselemek átadásával és átvételével az eltérő vallású és

17 Schneider Lajos: *Katolikus magyar lakodalom*. KDM Néprajzi adattár 70–67. 1–2.

18 Schneider Lajos: *Katolikus magyar lakodalom*. KDM Néprajzi adattár 70–67. 7.

19 Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 042. 1–2.

20 Uo. 5.

21 A dever a sokác divernek felel meg, s mint láttuk, török eredetű szó. Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 033. 2.

22 Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 032. 2–5.

23 Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 031. 1–2.

anyanyelvű népek szokásait közelebb hozta egymáshoz, és az egységesedéshez vezetett. A közeledés azonban nemcsak a népszokásokban mutatható ki, hanem a népviselet változásaiban is. Nézzünk néhány példát erre is. Először is vizsgáljuk meg a sokácok viseletét. Mint az előzőekben is láttuk, nyelvükben számos oszmán-török elemet hoztak magukkal a Balkánról, és ez a korai népviseletükre is igaz volt. A nagyon korai mohácsi sokác viseletre vonatkozóan nincsenek közvetett adatok, de a környékbeli falvak sokác lakóinak népviseletére vonatkozóak vannak. Véleményem szerint ezzel azonos, vagy legalábbis nagyon hasonló lehetett a mohácsi is. A sokác nők korai viseletének bemutatására Rudolf trónörökös dunai útleírásának egy részletét idézem: *„A nők viselete igen furcsa, civilizált fogalmak szerint tulajdonképpen meglehetősen illetlen. (...) illedelmetlennek találják, hogy arcuk fődetlen legyen, s be is pólyázzák igen csinosan hímzett kendőkkel úgy, hogy csak szemeik látszanak; derekuk is ilyenféle kendőbe van göngyölve egész csipejökig; hanem testük többi részét azután egyetlen szoknya takarja, mely tulajdonképpen két, jóval térden felül érő kötőből áll; az egyik elől, a másik hátul fityeg, közöttök pedig comjaik hosszában szabad tér nyílik, minthogy az ümög használatának intézménye e falvakig még nem jutott el.”*²⁴

A bemutatott viselet a 19. század második felére, a már említett átadás-átvétel következtében lassanként kicserélődött, és a magyar viselet elemeiből merítve egy sajátosan mohácsi sokác viselet jött létre. Az átalakulás olyannyira sikeres volt, hogy később, Pécs felé haladva, a környékbeli horvát népesség (falusi sokác és Pécs környéki bosnyák-horvát) is átvette az új viseletet.

A németek viseletével kapcsolatban le kell szögezni, hogy Mohácson nem volt, és nem is alakult ki – a sokácokéhoz hasonlóan – egységes német viselet. Egyrészt mivel a korábban beköltözött német lakosság viszonylag hamar asszimilálódott, és a polgári viseletet vette át, másrészt a környékbeli falvakból beköltözőknek sem volt egységes a viselete. Eredeti népviseletükre vonatkozóan a legjellemzőbb vonásokat talán a következő leírás adja meg, de az egységesedés már az újonnan érkezőknél is viszonylag hamar elindult: *„Népviselet tekintetében úgy a férfiak, mint a nők ruházata fekete színe folytán a fuldavidéki népviselethez hasonlított, amely csak anyagban változott a nőknél, a férfiaknál azonban szabásban is. (...) [Lábukon] csizma, felül szívoformájú kivágással. Ez is magyar átvétel. Köznapon sárban fekete bőrpapucsot vagy facipőt (klumpát) hordtak. Innen ered a görbe lábuk. A ruhaszíne újabban szürke, vagy barna és a nadrág pedig már általában »pantalló« és a csizmát a cipő váltotta fel. (...) A nők pacskert, papucsot, klumpát hordtak. Szoknyájuk bokáig ért. Mellényük vitézkötéses elül és hátul, tehát ez is magyaros átvétel.”*²⁵

A magyaroknál és szerbeknél is valamivel korábban kezdődött az „átöltözés”, azaz polgári viseletre való áttérés, mint a környékbeli falvak lakóinál, és talán a sokác, valamint német idősebb asszonyoknál maradt meg a legtovább a népviselet. A 20. század második felében azonban már általánossá vált a kivetkőzés, és csak a környékbeli falvakból beköltözött idősebb emberek, köztük is leginkább az asszonyok körében akadt népviseletbe öltözött személy.

A város jelenlegi népzenekeit vizsgálva sokak számára talán úgy tűnhet, hogy Mohácson a népi hangszerek között mindig is a tambura vitte a főszerepet. Ezt a vélekedést erősíti ugyan a ma már méltán híres Mohácsi tamburaiskola is, de valójában e hangszer csak a 20. század elején jelent meg, mégpedig a sokácoknál. A korabeli Mohácson

24 Habsburg Rudolf trónörökös főherceg: *Tizenöt nap a Dunán*. Fordította: Paszlavszky József. Bp. 1890. 107–108.

25 Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 031. 5.

ahány kocsmá volt, legalább ugyanannyi zenekar is létezett. A vendéglőkben és „kávéházakban” általában cigány muzsikások húzták a talpalávalót, míg lakodalmakban és egyéb jeles rendezvényeken inkább az úgynevezett parasztzenészek. Szüreti időben a hegyről hazatérőket nemzetiségenként más és más zenészek kísérték. A magyarok leggyakrabban citerára, furulyára vagy vonós cigányzenére, a németek leginkább fúvósokra, míg a horvátok és szerbek kezdetben *gajdéra*, majd később tamburazenére, illetve gyakran együtt a kettőre mulattak. A duda vagy gajde mohácsi meglétére már 1710-ből vannak adatok, ugyanis egy perirat szerint ekkor „*dudaszóra mulattak a mohácsi római katolikus hívek és plébánosuk*”.²⁶ A hangszerváltás, gajdéről tamburára, a 19. és 20. század fordulója táján, vagy a 20. század első éveiben kezdődött meg. Egy mohácsi napilap, a Mohács és Vidéke 1904. május 22-én még a következőket írta egy Mohács közeli falu, Versend mulatsága kapcsán: „*Múlt csütörtökön Horváth Gyula körjegyző kezdeményezésére és rendezése mellett Versenden kitűnően sikerült tavaszi mulatság volt, melyen a község lakosságának nagy sokasága vett részt. A középosztályhoz tartozók cigányzene, a németek rezes banda s a sokacok gájda hangjai mellett mulattak.*”²⁷

Két évvel később viszont már arról kapunk hírt, hogy a mohácsi sokácoknál a gajde mellett a tambura is jelen van: „*A Mohácsi Sokacok Magyar Olvasókörének táncmulatsága. Szépen sikerült táncmulatságot tartottak a mohácsi sokacok f. hó 16-án az »Iparos Olvasókör« helyiségeiben. Rég nem láttunk a kör helyiségeiben annyi embert, mint ezen a napon. A tánc- és étterem egyaránt zsúfolásig megtelt s igazi gyönyör volt nézni a nyüzsgő tömegben festői népviseletükben a sok szép sokac leányt és menyecskét. Különösen a leányok tettek ki magukért; míg a tavalyi táncmulatságon alig volt leány s inkább csak fiatal menyecskék kóloztak: az idei mulatságon már a lányok vonultak ki nagy számmal. Volt kóló, csárdás, sőt körtánc is; dicséretére legyen mondvá a fiatal nemzedéknek, a csárdást is éppoly tűzzel és lelkesedéssel ropták, akárcsak a kólót, hogy megirigyelhetné őket akármelyik magyar menyecske is. S kitűnő volt a zene is. A gajdas mellett fáradhatatlanul játszottak egész reggel 7 óráig – mert addig tartott a mulatság – a szántói tamburások. A táncszünet alatt Rókus M. primás sokac népballadákat énekelt tamburásainak kísérete mellett, amit szinte áhítatos csendben hallgattak a mulatozók...*”²⁸

Ugyanezen napilap 1908-ban is a két hangszer párhuzamos jelenlétéről tudósít: „*Az első táncestély. A még ifjú »Mohácsi Sokacok Olvasóköre« farsang utolsó vasárnapján tartotta a Deák Ferenc-szállóban első táncestélyét, mely rendkívül sikerült. A táncterem zsúfolásig megtelt, úgy, hogy a szláv nemzeti táncot, a „kóló”-t csak két nagy körben és két külön duda szólása mellett lehetett járni. A többi táncokhoz tamburások szolgáltatták a zenét...*”²⁹

Később a tamburazene robbanásszerűen terjedt el, és intenzitása, talpalávaló volta miatt mindenhol népszerűvé vált. A Mohácson élő nemzetiségek mindegyike előbb-utóbb igényt tartott rá, és mivel hangnembeli lehetőségei végtelenek, a repertoárba lassan minden bekerült: a sokác népzeneitől, a magyar népdalokon és nótákon át, a beás cigány hallgatókig, a különböző szerzeményekig és slágerekig. Magának a hangszernek a Duna menti elterjesztésében főleg a hajósok vállaltak nagy szerepet. A szlávok körében olyannyira kedvelt lett, hogy hagyományos hangszerüket, a dudát lassanként teljesen

26 Ete János gyűjtése, KDM Néprajzi adattár 018.

27 Mohács és Vidéke 1904. május 22. XXIII. 21. sz. 4.

28 Mohács és Vidéke 1906. március 4. XXV. 9. sz. 4.

29 Mohács és Vidéke 1908. február 23. XXVII. 8. sz. 4.

felváltották a tamburazenészek, bár a duda hangját még nagyon sokáig utánozták hangszerekkel. Pusztán a dudautánzó éneklési mód a magyar népzeneben is ismeretes, de sokkal általánosabb a bolgár népzeneben és hegedűn, harmonikán is gyakorta előfordul. A dudával párhuzamosan a hegedűt is kiszorította a tambura, és az első Duna menti tamburazenekarokat a bácskai sokácok és bunyevácok, illetve a mohácsi cigányok és sokácok alakították meg.

A sokácok és cigányok gajdéról, illetve hegedűről tamburára való átváltásáról Dobszai Lukács, a Šokadija zenekar egykori brácsása a következőket mesélte: *„A tamburazene hangulatteremtőbb és kelendőbb volt, ezért jobban megfizették, mint a vonósokat.”* Bár nagyapja lakodalmán, amely 1906 körül volt, még dudások muzsikáltak, de: *„a lakodalmakban már feltűntek a fiatal zenészek hegedűvel, majd egy szál tamburával. Az öreg Boskovicstól hallottam, őt kísérték először mint hegedűst a tamburások, ő alapított a dudások után először zenekart. Ezeket a fiatal hegedűsöket rossz szemmel nézték az öreg dudások. Ide tartozott még a Pávokovics Sztipo »Páták« is, valamint Mohácsán Antal. Mindhárman hegedűsök voltak. Mohácsán Antal jól is énekelt, csak nem nagyon érvényesült a halk, finom hangja.”*³⁰

A mohácsi cigány zenészek közül nagyon sokan tartoznak a Kovács-dinasztiába, vagy valamilyen ágon annak leszármazottai. A zenészdinasztia megalapítása Mihálovics Bogdán Péter nevéhez fűződik. A Mihálovics-név szerbiai származásra utal, bár Mihálovics Bogdán Péter már Mohácson született. Pravoszláv vallását viszont mindvégig megtartotta. Később a dinasztia két ágra bomlott: egyfelől Mihálovics Bogdán Péter és Kovács Róza gyerekeire, másfelől Kovács Róza jóval fiatalabb öccsének, id. Kovács Antalnak a gyerekeire. Mihálovics Bogdán Péter és Kovács Róza gyerekei anyjuk után kapták a vezetéknévüket. Apjuk után, a Kovács név gyakorisága miatt, megkülönböztető jelleggel – mely később művésznévüké is vált – a Peti nevet vették fel. Mihálovics Bogdán Péter egyenes ági leszármazottjai tehát a Peti Kovácsok. Kovács Róza öccse, id. Kovács Antal, maga is muzsikus volt. Az ő fia, ifj. Kovács Antal „Toncsi”, nevezetes tamburajátékát illetően született primás volt, de később a „Peti zenekarba” állt be brácsásnak.

A Kovács dinasztia számos muzsikus tagjának volt, illetőleg van ma is zenekara Mohácson vagy a környéken. Továbbá vannak olyan zenészek, akik bár nem az említett dinasztiahoz tartoznak, de ők is az ő szárnyaik alatt tanulták a „szakmát”, és ma már önálló muzsikusnak számítanak, illetve tanítványaik is akadnak. Kiemelkedik közülük, a már említett, Versendről származó Versendi-Kovács „Joka” József és fiaiból álló „családi” zenekar.³¹

Versendi-Kovács, egykori zenésztársával, Tisza Györggyel 1995-ben elindította a „Mohácsi tamburaiskolát”, amely ma már a magyarországi tamburazene fellegvárának is tekinthető. Első tanítványaikból alakult meg a „Rajkók” nevű gyerekzenekar, amelynek tagjai ma már önállóan, illetve különböző zenekarokban muzsikálnak. Az iskola 38 taggal indult, s ebből akkor még harmincan voltak roma nemzetiségűek, míg most, 2015-ben 48 tanulójuk van, de ebből már csak három roma nemzetiségű. A többiek vegyesen magyarok, sokácok, németek, és jelenleg néhány szerb tanulójuk is van. A kirajzottak közül számosan már más műfajra tértek át, így például legkisebb fia, Kovács Gábor is jelenleg a Liszt Ferenc Zeneakadémiának csellós hallgatója, de mindegyik vissza-visszatér esetenként muzsikálni az iskola egy-egy rendezvényére. Szinte nincs is a városnak olyan rendezvénye, ahol a tanulók ne lépnének fel. Lehet az kiállítás megnyitó, valamilyen ünnepség

30 Dobszai Lukács, Mohács – részlet Avar Anna: *A tamburazenekar kialakulása és átformálódása Mohácson című szakdolgozatából*, KDM 2004, 58.

31 Avar A. idézett mű, 38–40.

vagy megemlékezés, illetve az olyan nagy rendezvényeken, mint a Tiszai György-emlékkoncert, mohácsi tamburafesztivál, szüreti fesztivál, „Szomszédolás”, Nepomuki Szent János-ünnepség és így tovább, szinte főszerepet vállalnak. Minden év decemberében megrendezik az ún. Karácsonyi koncertet, amelyen az iskola minden jelenlegi tanulóján kívül az egykori tanulóiból alakult zenekarok (*Poklade*, *Dunávkinye*, *Biszernyica*, *Novi Team*³² stb.), valamint a város más tamburazenekarai is bemutatkoznak. A műsor palettája is igen színes: a sokác, szerb és más balkáni népzene mellett természetesen magyar, cigány, német népzene is játszódik, illetve egyre gyakrabban lehet hallani klasszikus műveket is. Az életkor is vegyes. Az éves bemutató karácsonyi koncerten általában a kicsik kezdenek (akad már az ötéves korosztályból is tanulójuk), majd felfelé haladva, a végén az összes zenész együtt ad elő valamilyen klasszikus darabot. Eddig minden ilyen koncertjük teltházas volt és hatalmas sikert aratott.

Bár nem tartozik a tamburaiskolához, de mégis meg kell említeni a Šokadija tamburazenekart. Az első ilyen nevű zenekar a korábbi mohácsi sokác zenekarok közül, talán a leghíresebb volt. Emlékükre az ugyancsak mohácsi Horváth Zoltán, a szentendrei Vujišićs együttes egykori tamburása, 2006-ban újjáalakította. A zenekar leginkább sokácokból áll, de van magyar tagja is, míg az énekesük, Gráff Vivien sváb-székely származású. Természetesen repertoárjuk is vegyes: a szláv és más balkáni népzene mellett megtalálható palettájukon a magyar, cigány és német népzene is.

A zenéhez természetesen hozzátartozik a tánc is, és a vegyes lakosságú városban a különböző anyanyelvű lakók valamikor különböző táncokat jártak. Ugyanakkor a fentebb idézett újságcikkekben kitérnek, hogy már viszonylag korán átvették egymás táncait is. Hiszen láthattuk, hogy a sokác bálon csárdást is jártak, és ez ma sincs másképp. Általában a farsangi időszakban rendezik meg a magyar bált, sokác bált, német bált és idén, 2015-ben is volt sváb-sokác bál. Ezek természetesen a nagyobb hangsúlyt a meghirdetett nemzetiségnek megfelelő zene és tánc kapja, de mivel a bálózók anyanyelve, illetve nemzetisége már igencsak vegyes, mindig elvárják és szívesen járják más népek táncait is. Egy mai sváb bál például a következőképpen áll össze:

„– A bált egy prominens személy (helyi és megyei képviselő, illetve vezető) nyitja meg, többnyire anyanyelven és magyarul.

– Rozmaringcsokor mint jelkép, amit az adott helyeken, a tombolán földijéknél ki is sorsolnak.

– A műsor: a német nemzetiség táncait bemutató csoportok, illetve fúvószenekar vagy egyéni fellépők (vers, próza, mese, ének, szóló hangszer) műsora. A régebbi időben még idősebbekből álló népdalkörök is szerepeltek (nemzetiségi viseletben), ma már többnyire csak a fiatalok alkotta csoportok vannak jelen, igaz, nagyon színvonalas és színes programokkal.

– A házigazda zenekarnak illik legalább éjjelig »sváb« zenét játszani, éjjélkor pedig régi hagyomány szerint egy »tüzes« csárdással vezetik át a más stílust, más zenét.

– Mohácson hagyomány a sokácok népi táncait is eljátszani a svábbálokon.

– Német »népi táncok«: Schuster-Tanz, Gólya-tánc, Magyar-Kettes, Sieben Schritt, Hogy a csibe hogy, Kreutz-polka stb.”³³

A mohácsi németek első fúvószenekara („trombitás banda”) 1895-ben alakult, s az alábbi forrás azt bizonyítja, hogy már ennek sem volt minden tagja német anyanyelvű

32 A felsorolt zenekarnevek mind sokác nevek, nem fonetikusán írva, és jelentésük a következő: *Poklade*: a busójárás sokác elnevezése, *Dunavkinje*: Dunai lányok, (a zenekar tagjai lányok), *Bisernyica*: Gyöngyös ing (a sokác lányok és menyecskék egykor igen kedvelt és díszes inge), *Novi Team*: Új csapat.

33 Szugfil József beszámolója alapján, Huszné Kling Eszter *Mohács nemzetiségi kultúrájának bemutatása* című, 2005-ben készített főiskolai szakdolgozatából, 48–49.

és mohácsi lakos: „Zezetője Keller Nándor Véméndről jött Mohácsra. Utána Elm Fülöp Püspöknádasdról vezette. Ennek a társaságnak a tagjai a következők voltak: Adámovics Mihály klarinétos, Belvárác János kőműves fligerhorn és flótán, Balázs István kőműves és öccse (Balázs János) klarinétosok, Béregi György kőműves, később cementárú készítő fligerhornon játszott, Czigler Károly rőföskereskedő, Hergenröder Halmos Antal és Hasenauer Antal cipész baszfligerhornon játszottak, Herger Antal hivatásos zenész és zenetanár később katonai zenakarba került, Kraft Sándor hentes Majsról nősült, Majer Ferenc akkor rőfös tanonc, majd később tanító és polgári iskolai igazgató, Szajcsán Miklós esztrombitás, Zipl Adám regiment-tambur. A fúvőszenekekből alakult meg később a hadastyán zenekar.”³⁴

Az eddigieket összegezve tehát elmondható, hogy Mohács különböző vallású és anyanyelvű lakói szívesen és viszonylag hamar átvettek egymástól különböző szokáselemeket, és azokat saját szokásaikba, viseletükbe, zenéjükbe és táncaikba, egyszóval kultúrájukba beépítették, és ezzel egy talán sajátosan mohácsinak is tekinthető kultúrát hoztak létre. Mindez, mint a következőkben látni fogjuk, a busójárásban szintetizálódik a legjobban.

A mohácsi busójárás

Különböző alakoskodó szokások valaha az egész világon ismertek voltak, és általában a földművelő társadalmakhoz kötődtek. Ezekkel a tél, a sötétség, a gonosz elűzését, illetve a fény, a tavasz jövetelét kívánták elősegíteni, és úgy hitték, hogy a termékenység befolyásolására is alkalmasak. Európában ismertek Spanyolországtól Svájcig szinte minden országban, de a legelterjedtebbek a Balkánon, illetve az egész pannon térségben voltak, és különösen a szlávokhoz kötődött egy maszkos, álarcos változatuk. Ez az idők folyamán sokat változott – egyes elemei felcserélődtek, esetleg más elemekkel is bővíthettek, nemritkán el is tűntek –, és az átalakulás során területenként, népenként vagy népcsoportonként különböző formái alakultak ki. Néhány eleme azonban, ahol még él a szokás, szinte mindmáig megmaradt, és talán közösnek is tekinthető. Az egyik ilyen az átváltozást szimbolizáló átöltözés, a másik pedig a gonosz elűzésére szolgáló zajkeltés, amely többnyire kolompokkal történik. Az alakoskodók elnevezése is különböző, de Szlavóniában és a történeti Baranya sokákok lakta tájain – így Mohácson is – egyaránt *busónak* hívják őket.

A télűzésnek és a termékenység befolyásolásának ilyen jellegű szokása – Magyarországon és a történelmi Baranyában – leginkább a horvát népcsoportba tartozó sokákokhoz kötődött. E népszokást a balkáni őshazájukból hozták magukkal még a 17. sz. végén, illetve a 18. sz. elején, de mivel mind az egyházi, mind pedig a világi hatóságok tiltották, lassanként elfelejtődött. Kivételt ez alól csak a mohácsiak jelentenek, náluk ugyanis mindmáig fennmaradt. E hagyományt itt is a sokákok honosították meg, de idővel a mohácsi identitás meghatározó elemévé vált, függetlenül a nemzetiségi hovatartozástól. Míg más- hol eltűnt, Mohácson – átvészelve a „tiltás” időszakát – egyre elfogadottabbá vált, bővült és színesedett, mígnem mára már hungarikummá vált. Vagyis továbbra is a város jelenti a befogadó és elfogadó közeget, ám a támogató közeg már jóval bővebb lett.

Mohácsi jelenlétéről 1783-ban tesznek említést először egy egyházlátogatási jegyzőkönyvben.³⁵ Ekkor még vad, pogány szokásnak írják le és betiltását javasolják. Megítélése még a 19. században sem sokat változott. Mohács Város Tanácsának 1801. február 20-i tanácsülésének jegyzőkönyvében még az szerepel, hogy az év farsangján egyes busók „20

34 Ete János gyűjtése, KDM néprajzi adattár 018.

35 Mándoki László: *Busójárás Mohácson*. Pécs, 1963. 13.

pálcza ütésekre és az Pater Vicarius pálczájának 3 [orintó]kban leendő megfizetésére”, mások „12 pálcza ütések elszენvedésére ítéltettek”.³⁶

A Mohácsi és Vidéke 1883 évi farsangi számában pedig a következőket írja: „Ha egy idegen városunkat a farsang utolsó három napján meglátogatná, bizonyosan feltűnnék előtte az a sok álarcos alak, mely a napokon a város minden részében barangol, s kisebb-nagyobb csengettyű, kolomp zagyvalékos lármáját állati ordításokkal felülmúlni törekednek...”

Ezen emberi méltóságot és szemérmert sértő farsangi bohóckodás ma már nem olyan mérvű vagy legalább szelidebb alakot öltött, mint e század első felében, különösen az [18]50-es években, amikor emberélet is esett áldozatul a durva természet s a rontott erkölcsök következtében. Azon időben egyetlen tisztességes ember se merészelt kimenni az utcára, kivált alkonyat felé, mert bizonyos lehetett arról, hogy ha fejét be nem verik, de ruháját minden bizonnyal minden kigondolható rondasággal bekenik...

Hogy a vadállati természet okozta szemtelen magaviseletnek vége szakadjon: úgy a városi, mint a megyei törvényhatóság igyekezett fölhasználni törvényadta hatalmát, de annak is kis sikere lőn, mert az ezekre menő vadbőrbe öltözött, fából faragott állati fejekbe bújt vakmerő búsó (így nevezik ezen álarcos alakot) furkósbotjával a szétszlatásokra kirendelt fegyveres katonákat is megszalasztotta, sőt az ötvenes években meg is sebesített.³⁷

A 20. század első felében azonban kezd megváltozni a megítélése, kezd elfogadottá, sőt olyannyira keresetté válni, hogy 1935-ben a Mohácsi Hírlap már a következőket írja róla: „Mohács város idegenforgalmi bizottsága hétfőn dr. Margitay Lajos polgármester elnöklétével ülést tartott. Vitéz Horvát Kázmér dr. az idegenforgalmi bizottság előadója részletesen beszámolt az idegenforgalmi hivatal múlt évi működéséről. A hivatal propagandájának látható eredményei voltak. Így a farsangon nagyon sok idegen fordult meg Mohácson, még Somogyból is. (...) Az idegenforgalmi hivatal ez évi terveiről beszélt ezután vitéz dr. Horváth Kázmér. Mohács idegenforgalmi szempontból a következő alkalmat kell, hogy felhasználja: 1. Farsangi busójárás, 2. a mohácsi csata vonatkozásai, 3. a Duna és a fürdő élet...”³⁸

Ezt a pozitív megítélést az idézett lap 1942-es farsangi tudósítása tovább erősíti: „Az egész farsang alatt esténként a réz és a fakürtök ijesztgették a félősöket. Utolsó farsang előtti csütörtökön volt a kisfarsang, amikor a sokac iskolás fiúk álarcot öltöttek és abban játszottak. Farsang utolsó vasárnapján minden házban fánkot sütöttek s az ijesztő álarcos férfiak víz-hordó rudakkal (obrenica) fölfegyverkezve járták az utcákat, a kapukat, kerítéseket döngették, nagyokat kurjantottak és leginkább az kiabálták »bau« és közben a busótér felé igyekeztek. Egyesek réz vagy fakürtöt vittek és kürtöltek. De gyakori volt a cifra, sokágú buzogány is. Az utcákat láрма, zaj meg zene töltötte be. A busók a tér közepén gyülekeztek, tamburaszóra táncoltak, és míg azt kiabálták »bau« erejükét összemérték és kürtöléssel is versengtek. (...) A busóteret kurjantás töltötte be, amit élénkített a »jankelék« szereplése... A jankelé hamus zsákot vitt vállán, illetve annak csak negyed része volt hamuval töltve. A jankelét a fiúk csúfolták, azt kiabálták utána: »áinc, cváj, jankelé gri« A jankelé ment elől egyedül, a fiúk meg utána csoportosan. Időnként a jankelé a hamus zsákot a fiúk közé dobta, hogy eltalálja őket. A fiúk meg azon virtuskodtak, hogy a közjük dobott zsákot felkapják és elfussanak vele. A zsákot a szépen öltözött nők között megrázták, de ha haragossal találkozott, azt néhányszor a zsákkal megütötték. Egyes busócsoportok lakodalmas menetet utánoztak. A busók vasárnap, hétfőn és kedd délutánján estig szerepeltek.”³⁹

36 A mohácsi busójárás bibliográfiája (1862–2014). Szerk.: Gyánti István, Kiss Zoltán, Csorba Győző Könyvtár Pécs, 2014. 1. sz. melléklet, 185.

37 Mohács és Vidéke 1883. II. 6. 2.

38 Mohácsi Hírlap 1935. XXIV. 8. 3.

39 Mohácsi Hírlap 1942. XXXI. 7. 1.

Ha az 1883-as leírást összehasonlítjuk ez utóbbival, akkor látható, hogy nemcsak a megítélése változott meg, hanem magában a busójárás lefolyásában is változások álltak be, mondhatjuk talán azt is, hogy megszelídült, és a *jankelékkel* újabb szereplők is megjelentek. A jankele nem kifsarsangi alak volt, hanem a farsang utolsó vasárnapjának alakoskodó szereplője, de a busóktól eltérő volt a viselete. Általában rongyos, szedett-vedett kacatokat vett magára, arcát valamilyen ruhadarabbal fedte el, esetleg korommal, vagy más festőanyaggal tette magát felismerhetetlenné. Vállán zsák lógott, mely ronggyal, ritkábban fűrészpórral volt megtöltve. Szerepe részben a busók védelme a kíváncsiskodóktól, részben a gyermekek vidám ijesztgetése volt. Ha valaki a busó álarcát akarta elmozdítani, azt a ronggyal kitömött zsákjával űzte el, de ugyanez lett a túlságosan közelre kerülő és csúfolódó gyerekek „jutalma” is. Eredete nagy valószínűséggel a következő: a Jankele a János jiddis neve. Valamikor az 1800-as években élt Mohács környékén egy szegény, öreg zsidó rongykereskedő. Mint az ócskások általában, foltos ruhában, vállán zsákkal járta a város és a környékbeli német falvak utcáit és megvásárolta az öreg holmikat. A gyerekek mentek utána, és mivel talán kissé bolond is volt, a következő mondattal gúnyolták: „Eins-zwo, eins-zwo Jankele!” Miután a gyerekek alkalmatlankodása egy idő után már bosszantotta az öreg rongykereskedőt, egy régi zsidó átokkal válaszolt a gúnyolódásra: „Schneidere kri!” A „kri” azt a megszagga-tást jelentette, amelyet a zsidók haláleset idején a ruhájukon végeztek. Az átok jelentése tehát: „vágj magadnak krit”, azaz haljon meg valaki a családjában! Ugyanakkor igyekezett a vállán lévő zsákkal megütni vagy megdobni is a gyerekeket. A gyerekek viszont nem értették, és nem is jegyezték meg a teljes szöveget, s miután nevetve elfutottak, azt kiabálták vissza, hogy: „Jankele kri!”

A jankelén kívül a busók mellett egyéb karneváli elemek is kezdtek megjelenni a busójárásban, és ezzel tulajdonképpen a sokácok mellett más mohácsi polgárok is kezdtek beöltözni. Végső soron tehát elmondható, hogy a 20. század folyamán a busójárásban egy hármás változás ment végbe: megváltozott a megítélése, bővült a szereplők köre, és ezzel párhuzamosan már nem csak a sokácok hagyománya lett.

Most, a 21. században a mohácsi busójárás – *poklade* – szűkebben véve farsang végén, csütörtöktől húshagyó keddig tart. Tágabban jóval hosszabb, mivel a fölkészülést már a tél elején megkezdik, és ma már farsangkor szinte minden mohácsi fiatal beöltözik busónak. Magáról az eseményről nagyon röviden csak annyit említek meg, hogy ilyenkor a busók kolompolnak, kürtölnek és számos zajkeltő eszközzel „űzik a telet”, illetve termékenységaráztolás címén kedvesen megsimogatják, megölelgetik a nézőközönség nőnemű tagjait, a gyerekeknek cukorkát adnak vagy ugyancsak megsimogatják az arcukat. Végül estefelé, a sötétedés beálltával hatalmas máglyát gyújtanak, és jókedvűen – gyakran a közönséggel együtt – körültáncolják. Egy-egy busócsoportnak általában zenekari kísérete is van, ami visszautal a valamikori kizárólagos élőzenére. A zenekar általában tamburazenekar, de újabban egyre gyakrabban ismét felbukkannak a dudások is. Az utóbbi években még Horvátországból is jöttek ilyen zenészek. A korábbi programokhoz képest a különböző busócsoportok saját látványos programokkal is készülnek, amelyekről általában szüleiktől, nagyszüleiktől hallottak, vagy spontán alakítanak ki. A felnőtt busókat jankelék és kisbusók is kísérik, bár a busóetikett szerint ez utóbbi nem szabályos. Busónak csak felnőtt férfiak öltözhetnének be, míg a gyerekek csak jankelének. Az utóbbi években ezért szokás lett, hogy minden farsangkor nyilvánosan és ünnepélyes keretek között felavatnak egy-egy fiút új busónak.

A busófelszerelés egyik legfontosabb kelléke a fa álarc. Ezt régen maguk faragták, és nem voltak annyira ijesztőek, mint a maiak. A szokással együtt itt is bekövetkeztek bizonyos változások. A fa álarcok alakja és kidolgozása nagyjából négy csoportra osztható, és

ezek a csoportok feltételezhetően egy-egy korszakot is képviselnek. A legkorábbi időkben maszkjaikat a busók maguk faragták meg. Az itt-ott még fellelhető néhány 19. század végi, illetve 20. század eleji fa álarc, valamint a busójárásról készült legkorábbi fotók szerint a maszkok kidolgozottsága az egyszerűség és praktikum, azaz a hordhatóság felé hajlott. A szarv ezeken még nem kritérium, és ritka is, de fontos volt, hogy az álarc könnyű és viszonylag kényelmesen hordható legyen. Feltehetően ekkor még valóban hittek a mágiikus cselekmények erejében, és funkciójuk csupán a szereplő kilétének elrejtésére korlátozódott, illetve az átváltozást szimbolizálta. Ekkor még csak a sokáccok öltöztek be busónak, de később a szokással együtt ezen a téren is változások történtek.

A következő időszak kezdetének talán az 1920-as éveket tekinthetjük, amikor is a busójárárs megszervezésébe, mint már az idézett tudósításokból is láthattuk, bekapcsolódtak a felsőbb városi szervek, és korlátok közé terelve megszabták az események menetét. Ekkortól a korábbi mágiikus cselekmények egyre inkább háttérbe szorultak, és a hiedelmet a szórakozás, vidám télbúcsúztatás váltotta fel. E korszak busómaszkjainál az ívelt szemeket már kiemelkedő keret szegélyezi, és belső sarkai gyakran legömbölyített vagy szögletes kiképzésűek. A száj kiképzése úgyszintén erőteljesebb. Az áll alatt megjelenik a szakáll, de ekkor kezd általánossá válni a szarv is, amely kezdetben még nem valódi, hanem ugyancsak fából faragták ki. Többnyire vidámak, játékosak, és ebben az időszakban a legváltozatosabbak, ekkor különböznek leginkább egymástól. Fő funkciójuk továbbra is az elrejtés, de már saját szórakozásukat, illetve a „közönség” szórakoztatását is szolgálják. A busótársadalom többségét még ekkor is sokáccok alkották, de kizárólagosságuk már megszűnt.

A harmadik korszaknak talán a 20. század második felét tekinthetjük. Főleg erre az időszakra esett a busójárárs karneváljellegűvé válása, ami a maszkokra is kihatott. Míg korábban többnyire a busók, maguk faragták meg az álarcukat, ebben a periódusban a maszkfaragás azok kezébe került, akiknek a maszkjai leginkább megfeleleltek az idegenforgalom igényeinek. Idővel az ilyen specialisták körül maszkfaragó „iskolák” alakultak, és bár minden műhelynek voltak sajátosság jegyei, a maszkok mégis mindinkább egységesültek. Ekkor vált gyakorivá a valódi szarv felrögzítése, majd később szinte minden maszk csavart, és lehetőleg minél nagyobb kosszarvval készült, és a korábbi típusoknál sokkal vastagabbak, nehezebbek lettek.

A 20. század vége felé kezdődött és a 21. század elején kibontakozott időszakot tekinthetjük talán a negyedik korszak kezdetének. Ez azzal kezdődött, hogy a szervezők és a maszkfaragók, illetve busók, a gyökerekhez visszanyúlva igyekeztek megfelelni a kor idegenforgalmi igényeinek. Miután megtalálták azt az egyensúlyt, ami megfelel a hagyománynak és a kor elvárásainak is, a busómaszkok egyre nívósabbá váltak. A jelenleg is zajló megújulást tovább erősíti, hogy a város vezetése is támogatja tevékenységüket. Így az utóbbi években rangos szakemberekkel zsűrizteti a maszkokat, valamint kiállítási lehetőséget biztosít a maszk- és egyéb busókellék-faragók számára, illetve a legjobb munkákat díjazza. E támogatásoknak köszönhetően egyre többen követik a maszkfaragás hagyományait, és számosan kiérdemelték a Népi Iparművész címet. Részben ezt a folyamatot ismerte el 2009-ben az UNESCO is, amikor – Magyarországon elsőként – a mohácsi busójárást 2009-ben felvette „Az Emberiség Szellemi Kulturális Örökségének” reprezentatív listájára. Az elismeréssel együtt jár a világban való ismertsége is – melynek érdekében a város vezetése és lakossága is sokat tesz –, és ma már turisták tízezrei látogatnak ilyenkor Mohácsra, egész Európából, illetve más földrészekről is egyre többen jelennek meg. Ezért a város költségvetése minden évben kiemelt jelentőségű, országos rendezvényként elkülönített összeget fordít a teljes programra, és „Kisfarsangtól húshagyókeddig” számos részprogramot is kínál számukra. Ilyenek a

táncházak, a népzenei és a „Schneider Lajos népdaléneklési verseny” – ez utóbbira egyre több külföldi is jelentkezik –, a dudástalálkozó, rangos kiállításokat lehet megtekinteni, 2013-ra megépült a „Busóudvar”, amelyben egész évben látható a mohácsi busójárás „egy megfagyott pillanata”, míg a város új múzeumában a régebbi, archaikus busójárásból és a busómaszkok változásairól kaphatnak ízelítőt a látogatók. A szokás köré alakult kézművesség – maszkfaragók és egyéb busókellék- készítők, bocskorosok, fazekasok stb. – számos egyéni vállalkozót képes foglalkoztatni, akik a rendezvényeket kísérő vásárral árulják egyre nívósabb termékeiket. Természetesen jelen vannak az olyan élvezeti cikkek is, mint a lacikonyha, a kiváló minőségű palackos és forralt borok, de nem hiányzik a magyar unikumnak számító pálinka sem. A városban működik egy csökkent szellemi képességűek otthona, amelynek lakói ez alkalomra – egy-egy agyagműves vezetésével – ún. busóbögréket készítenek, és a borárosok ezekben mérik ki a vendégek számára a forralt bort. Az elismerést követően olyannyira megnőtt a rendezvényre látogatók száma, hogy például a 2010-es busójáráson, amikor az EKF-projekt első kiemelt rendezvénye is volt, azt nyilatkozták a vásárolók, hogy bevételük már szombaton elérte a korábban csak vasárnap elért összeget. Ismertségére jellemző az is, hogy ma már a Pécs, illetve Mohács–Budapest közötti egyik buszjárat a „Busóexpress” nevet viseli, míg a várost egyre többen a „Busók Városa”-ként említik.

Hogy a szokás valóban méltó a világ e rangos elismerésére, bizonyítja az a tény is, hogy számos olyan mohácsi, aki ma már sajnos külföldön dolgozik, farsangra csupán azért jön haza, hogy ismét beöltözhessen busónak. Ez egyértelműen az összetartozást és a szülővárosukhoz való ragaszkodást jelenti, ugyanakkor azonban a busóvá válás nem tulajdonítja ki és nem sérti a nemzetiségi identitást, hanem még inkább óvja azt. A busójárás hagyományát, és vele identitását a mohácsi sokácok soha sem veszítették el. A több mint százéves Mohácsi Sokacok Olvasóköre szervezésében alakult meg a Mohácsi Sokackör busócsoportja, amelynek néhány német nemzetiségű tagja is van, valamint a Poklade busó (és tánc-) csapat is. Ez utóbbi „baráti körnek” a tagsága vegyes, és mintegy ötven főből áll. Az ő farsangi programjukban szerepel talán a legtöbb hagyományos elem. Ilyen például a vasárnapi házalás is: a farsang fő napján, vagyis vasárnap a busócsoportjuk felkeres minden olyan sokác házat, amelynek lakói már koruknál fogva, vagy egyéb ok folytán nem tudnak részt venni a busójárásban. Húshagyó kedden ugyancsak „háznak”, de ilyenkor az öregek otthonát, az óvodákat és egyéb hasonló intézmények lakóit látogatják meg. Mindemellett rendszeresen szerepelnek a városi rendezvényeken is.

Ugyanakkor a teljes „busótársadalmat”, amely nemcsak az ijesztő faálarcot hordozó busókból áll, hanem egyre gyakoribbak az ún. „szép busók” is, több baráti vagy rokoni szálakkal összefűzött csoport alkotja. A „szép busók” tulajdonképpen sokác népviseletbe öltözött szereplők, akik arcukat fátyollal takarják el, és a különböző nemek gyakran ruhát cserélnek. Vagyis a nő férfinak, a férfi nőnek öltözik. A vasárnapi fő attrakción a busók száma meghaladta az ezerkétszázat is, melyek közül mintegy ezer volt az „ijesztő”, míg a többi szép busó, jankale vagy egyéb más karneváli alakoskodó. A busócsoportok érintettsége is többszintű, hiszen vannak, akik egyben zenészek, táncosok vagy maszkfaragók, és alkalmilag rituális kapcsolatba kerülnek más csoportokkal. Együtt és demokratikusan alakítják évente rítusaikat, amely hagyományörző, de mégis dinamikus, változó, azt újratermelő, gazdagító folyamat. A csoportok delegált vezetőjükön keresztül egyeztetnek a város vezetőivel, a szervezőkkel. Megegyeznek a valamennyi csoportot érintő eseményekről, tudnivalókról, megbeszélik és egyeztetik az egyes csoportok terveit, igyekeznek alkalmazkodni egymáshoz és a turizmus elvárásaihoz, ugyanakkor folyamatosan kontrollálják, hogy ezek az elvárások nem befolyásolják-e a szokáshagyományukat. Egy

ilyen esetre volt példa idén. Az történt, hogy egy hastáncos csoport tagjai „hálívúdi jelmezes” boszorkányoknak öltöztek, mire a busók jelentős része, de főleg a szép busók, nekik támadtak: „ti nem vagytok idevalók, tűnjetek el”. Ugyanakkor a csoportok önmagukat is kontrollálják, miközben a csoportok egymás közti rivalizálása egyben folyamatos készte-tést jelent a busójárásban való színes és igényes megjelenésre. Az utóbbi években az egyik csoport felelevenített egy olyan cselekményt, amely korábban már ismert volt, de egy idő után feledésbe merült: vasárnap késő délután, de még a máglya meggyújtása előtt, egy koporsót – amely ugyancsak a telet, illetve a farsangot jelképezi – a Dunába eresztenek. A busójárásnak egyben feszültségevezető funkciója is van, és olyan viselkedési formákat is felfedezhetünk a szokásban, amelyek a hétköznapiakban nem tapasztalhatók: a mulato-zás olykor féltelenné válik, erotikus szimbólumok és szövegek kapnak helyet benne, illetve gyakoriak az adott év egy-egy kiemelkedő – leginkább politikai – eseményét parodizáló jelszavak vagy figurák is. Ez utóbbiak közül nézzünk meg néhány olyan feliratot, amelyek a tél-, illetve farsangemetést szimbolizáló koporsó oldalán jelentek meg: „*Temetjük a telet, havat, siratjuk a Tisza-halat*”, „*Táncolj pléboj, az ország tiszta téboj*”, „*Lendületben az ország, jobban élünk, mint öt év múlva*”.

Az egyes csoportok a közösségen belül is rendelkeznek sajátos szokáshagyománnyal, ami a külső szemlélő számára teljesen láthatatlan marad: az összetétele, a csoporttagság módja, hierarchiája, motivációik, térhasználati szokásaik, a felkészülés hossza és módja, a kiegészítő tárgyi kellékek stb.. Egy-egy csoport létszáma általában tíz és hetven fő között mozog, és mindegyiknek más-más neve van: Ágyús, Nagy Durranás, Ördögkeres, Botos, Kürtös, Bődönhajós, Kecskesarvas, Dunai átkelés, Törökverők, Mladi Momci (Fiatallányok), Busulók, Boros-kólós, Marosa, Vidák, Busó Club, Buba Mara, vagy a Sokac kör már említett két csoportja, stb.. Egyes csoportok kohéziója jóval túlmutat a farsangon: segítik egymást építkezésen, közösen vágnak disznót, közös szüreteket tartanak, vagy más rendezvényen (pl. Vince-napi borszentelés, Babfőző fesztivál, Dunai mosás) is közös csoportot alkotnak, és még sorolhatnánk tovább. A gyökerek vagy összekötő szálak lehetnek családi, rokoni, baráti, szomszédsági vagy egyéb közös tevékenységhez kötődőek is. A tagság nemzetiségére tekintve állhat a csoport csak sokácokból is, de nagy többségben vegyes összetételűek. Viszont itt mindenképpen meg kell említeni, hogy amióta a Busójárás a Szellemi Kulturális Örökség része lett, divat lett sokácnak lenni, továbbá más sokác hagyományok is felelevenednek, és ezeket egyre többen veszik át. A nemek arányát tekintve a férfiak vannak többségben, és ha ijesztő busónak öltözik be egy lány, akkor elvárják tőle, hogy úgy viselkedjen, mint egy férfi és ne fedje fel kilétét. A busójárás hagyománya apáról (avagy most már anyáról is?) fiúra (és ma már lányra is) öröklődik, és a busók viselkedését egy saját maguk által kidolgozott ún. *busókódex* szabályozza, melynek betartására az UNESCO általi elismertség óta még inkább ügyelnek. A különböző busócsoportok számos más hazai és külföldi rendezvényre kapnak meghívást, hogy jelenlétükkel még inkább emeljék a fesztiválok rangját, de gyakran megfordulnak ismert szállodákban és más üdülőhelyeken is. Így például a Sokackör már említett két csoportja többször is járt már Horvátország különböző részein, valamint Németországban, Ausztriában és szerte Magyarországon. De rajtuk kívül számos más csoport is járt már külföldön, így például Angliában, Szardínián, Bulgáriában, Szlovéniában, Horvátországban stb. Mindezzel természetesen hírnevet szereznek a városnak és a szokást átmentő sokácoknak, akik rendkívül büszkék arra, hogy e rangos hagyomány tőlük ered, illetve más szokásaikat is megismertetik velük. A busójárás mára már beépült minden mohácsi ember életébe, a gyerekek valóban belenevelődnek a szokásba. Alig várják, hogy felnőjenek és beöltözhessenek busónak, a viselkedési normákat pedig néhány éve már az iskolákban is tanítják.

Összegzőképpen végül elmondható, hogy a mohácsi sokácok egykori farsangi alkoskodó szokása, számos tiltás és retorzió ellenére is olyannyira fennmaradt, hogy ma már az egész város saját kulturális örökségének tartja, és rendkívül büszkén őrzi, ápolja. A busójárás összes eseménye és lebonyolításának módja szép példája a társadalmi párbeszédnek, ahol az egész közösség a városvezetéstől, a busócsoportokon át, az egyénekig mintaszerűen gyakorolja a hagyományt. Viszonyulása a busójáráshoz példaértékű, s egyben a szellemi kulturális örökség mintája lett, hiszen működése nyomán és e tudatosság hatására a környező közösségek, határon túli és hazai települések is sorra megújítják a már elfeledett szokást, illetve Magyarországon példaértékűnek bizonyult „Az Emberiség Szellemi Kulturális Öröksége” cím megnyeréséhez.